

הלכות תעניות פרק ג' (תורגם אוטומטית)

Hebrew

תורגם אוטומטית

סיכום השיעור

סיכום שיעור – הלכות תעניות פרק ג'

הקדמה: הקשר בין תעניות גשמים, ראש השנה וסוכות

מסכת תענית אינה עניין צדדי, אלא המשך של ראש השנה. היסוד הוא מהפסוקים בפרשת עקב: "ארץ אשר עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה" ו"והיה אם שמוע תשמעו... ונתתי מטר ארצכם בעתו" – הקב"ה מסתכל כל שנה על הגשמים. בסוכות יש "בחג נידונין על המים", ניסוך המים, ד' מינים שהם "מרצה על המים". כאשר כל זה לא עזר, צריך עוד יותר תשובה – וזו תענית גשמים בחשוון/כסלו. לכן תוקעים שופר בתענית כמו בראש השנה – כי זה ממש אותו נושא.

מבחינים גם בין **מכת בצורת** (צרה מקומית, כמו מכה על אבר אחד) לבין **שנת בצורת** (משהו שגוי באופן יסודי בשנה – בכלל לא התחיל לרדת גשם).

בין תשרי לניסן אין שום יום טוב מדאורייתא – רק חנוכה, פורים וראש חודש (שהם דרבנן). אבל מה **כן** יש בתקופה זו מדאורייתא, לפי שיטת הרמב"ם, הוא **תעניות** – מבוסס על הפסוק "וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם והרעותם בחצוצרות". מסכת תענית היא, כביכול, "המסכת של החורף".

הלכה א – שלב ראשון: תלמידי חכמים מתחילים להתענות (17 חשוון)

דברי הרמב"ם: "הרי שלא ירדו להם גשמים כל עיקר מתחלת ימי הגשמים..." – אם הגיע שבעה עשר בחשוון ולא ירד גשם, תלמידי חכמים מתחילים להתענות שני וחמישי ושני.

פשוט: מ-17 חשוון, כאשר מתחילים לבקש גשמים (בארץ ישראל), אם לא יורד גשם, תחילה תלמידי חכמים מתחילים להתענות – עדיין לא הציבור.

חידושים:

1. מדוע דווקא תלמידי חכמים תחילה? שלושה טעמים:

- לתלמידי חכמים יש **כוח תפילה גדול יותר** – כפי שלמדנו בהלכות תפילה, "במקום גירסא שם תפלה" – מי שלומד יש לו תפילה טובה יותר.

- לא רוצים **ליצור פאניקה בעיר** – תלמידי חכמים קרובים למנהיגי הציבור (נשיא, סנהדרין, זקן), מתחילים בשקט.

- זה עדיין **לא צרה כל כך גדולה** – עדיין שלב מוקדם יותר, יותר "עדין".

2. **יחידים = תלמידי חכמים:** בגמרא כתוב ש"יחידים מתעניין" – הרמב"ם מפרש ש"יחידים" פירושה תלמידי חכמים. זו לא גזירה על הציבור, אלא מי שמרגיש בעצמו ויודע את ההלכות.

3. **"כל התלמידים ראויין לכך"** – **חידוש הרמב"ם:** בגמרא כתוב דווקא "מי שראוי למנות פרנס על הציבור" – רק חכם חשוב. אבל הרמב"ם **אומר "כל התלמידים"** – אפילו תלמיד שעדיין אינו בעצמו חכם, אלא תלמיד של תלמידי חכמים, רשאי/חייב להתענות. זו קולא ביחס לשיעור הגמרא.

4. **תלמידי חכמים צריכים להתענות בחדשות:** מכך שתלמידי חכמים מתחילים להתענות כאשר לא יורד גשם, רואים שהם צריכים לדעת מה קורה – הם "מודעים לציבור", הם קרובים לנשיאים.

הלכה א (המשך) – שלב שני: שלוש תעניות ראשונות על הציבור (ר"ח כסלו)

דברי הרמב"ם: "הגיע ראש חודש כסלו ולא ירדו גשמים – בית דין גוזרין שלש תעניות על הציבור" – שני וחמישי ושני. "וכל העם נכנסין לבתי כנסיות, מתפללים, זועקים, ומתחננים, כדרך שעושין בכל התעניות."

פשוט: אחרי חודש חשוון שלם ללא גשם, בית דין גוזר שלוש תעניות על כל הציבור. הציבור מתפלל בבית הכנסת.

חידושים:

1. **אנשי משמר מתעניין עמהם:** הכהנים שנמצאים במשמר שלהם (משמרת שבועית בבית המקדש) מתענים עמהם – **למעט** אלו שעושים ממש עבודה באותו יום (בית אב של אותו יום). הטעם: הם צריכים כוח לעבודה, וגם כי כהנים אוכלים מקרבנות.

2. **תפקיד מרכזי של בית המקדש בתענית:** מדין אנשי משמר רואים שתענית קשורה באופן יסודי לבית המקדש – שם מקום התענית העיקרי, המקום שבו מתפללים על הגשמים.

3. **"בבית הכנסת" לאפוקי "ברחובה של עיר":** בתעניות המאוחרות והמחמירות יותר יוצאים לרחוב (רחובה של עיר), אבל בסט הראשון עדיין לא.

הלכה ב – שלב שלישי: סט שני של שלוש תעניות

דברי הרמב"ם: "עברו אלו ולא נענו – בית דין גוזרין שלש תעניות אחרות על הציבור."

פשוט: אם אחרי שלוש התעניות הראשונות עדיין לא ירד גשם, בית דין גוזר שוב שלוש תעניות, אבל מחמירות יותר. מבחינת זמן: אחרי שני-חמישי-שני, מתענים כבר את החמישי הבא – זה ממשיך ישר.

חומרא 1: מפסיק מלאכול מבעוד יום

דברי הרמב"ם: "וכל תענית שאוכלים בו מבעוד יום... אם אכל ופסק וגמר שלא לאכול, אינו חוזר ואוכל אפילו יש שהות ביום."

פשוט: בסט השני מותר לאכול רק מבעוד יום (לפני הלילה). אם מישהו הפסיק לאכול והחליט לא לאכול יותר, אסור לו לאכול יותר אפילו אם יש עוד זמן ביום. אבל אם לא החליט לא לאכול יותר, מותר לו עדיין לאכול.

חידושים:

- זה דומה לכלל שלמדנו בפרקים קודמים לגבי הלילה – שברגע שהפסיק לאכול, לא אוכל יותר. זה נקרא "סעודה המפסקת". המנגנון הוא שכאשר מפסיק, זה כבר כמו תחילת התענית של היום הבא.

- קולא: האיסור הוא רק כאשר "גמר שלא לאכול" באופן אקטיבי – אם לא חשב על זה כלל, מותר לו עדיין לאכול.

חומרא 2: עוברות ומניקות

בתעניות אחרות עוברות ומניקות פטורות, כאן הן חייבות.

חומרא 3: חמשה עיניים (דומה ליום כיפור, עם קולות)

דברי הרמב"ם: "שלש תעניות אלו, כל העם אסורים בעשיית מלאכה ביום, ובלילה מותרים. ואסורים ברחיצת כל הגוף בחמין, אבל פניו ידיו ורגליו מותר. ולפיכך נועלים המרחצאות. ואסורים בסיכה... אבל להעביר את הזוהמא מותר. ואסורים בתשמיש המטה, ובנעילת הסנדל בעיר, אבל בדרך מותר לנעול."

מתענים עכשיו מקצת היום אבל לא יום שלם, כי הם צריכים יכולת לעשות את העבודה.

הלכה ה – חומרות של שבע תעניות: יציאה לרחוב, שש ברכות, נעילה דברי הרמב"ם: "וכל דבר שאסור בשלוש אמצעיות, אסור באלו השבע האחרונות. ויתר על אלו – מוציאין ומתפללין ברחוב העיר, ומורידין את הזקן... להוכיח לעם כדי שישבו מדרכם." "ומוסיפין שש ברכות בתפלת שחרית ובתפלת מנחה... ונמצא מתפללין ארבע ועשרים ברכות." "ונעילה... ואסורים בעשיית מלאכה כל היום."

פשט: כל החומרות של הסט השני חלות גם כאן. בנוסף: יוצאים להתפלל ברחוב העיר (לא בבית המדרש), מורידים את הזקן לומר מוסר. מוסיפים שש ברכות (שמונה עשרה + שש = עשרים וארבע). מתפללים נעילה. מלאכה אסורה כל היום (לא רק ביום כמו בסט השני).

חידושים:

1. **יסוד היציאה לרחוב:** הגמרא אומרת: "זעקנו בצנעא ולא נענינו" – צעקנו בצנעא (בבית המדרש) ולא עזר, נצא בפרהסיא, להתבייש ולהכנע. הזקן שבדרך כלל יושב בבית המדרש בקדושה ובטהרה, מוצאים אותו ל"רחוב המלוכלך" – זה עצמו סימן של הכנעה.
2. **רק בשבע מדברים על תשובה ישירות:** אפילו אחרי שש תעניות (פעמיים שלוש) עדיין לא דיברו על תשובה ישירות – רק בשבע מביאים את הזקן "להוכיח לעם כדי שישבו מדרכם". חשבו שכבר תפסו את הרמז, אבל לא.
3. **שש ברכות:** אלו ברכות "מי שענה" (מי שענה לאברהם אבינו וכו') שמפורטות בפרק הבא.

נעילת חנויות

הרמב"ם אומר שסוגרים את החנויות (ונועלים את החנויות). בשני (יום שני) החנות סגורה כל היום. בחמישי (יום חמישי) פותחים לעת ערב כדי שיוכלו לקנות אוכל לשבת. בחמישי פותחים כל היום מפני כבוד שבת.

חידושים:

- "חנויות" אינו אותו דבר כמו "מלאכה" – חנויות פירושו ספציפית המקומות שבהם קונים אוכל להיום (תבלינים, דברים כאלה שלמדנו בהלכות יום טוב). זו גזירה רחבה יותר מסתם מלאכה – אפילו נשים, אפילו חנויות של גויים, הכל לא יהיה פתוח.

- כאשר פותחים לעת ערב בחמישי, עושים זאת בשינוי – מורידים מעט את הדלתות, כמו חול המועד, כך שיראו ששונה מהרגיל. לא פותחים את החנות לגמרי.

- אם יש שני פתחים (דלתות), פותחים רק אחד. אם יש "איצטבא" (מבוא, ספסל, חלק הפרדה שרואים מרחוק שזו חנות פתוחה), אז מותר לפתוח שתי דלתות בחמישי, כי זו בכל מקרה חנות מוסתרת.

אחרי 13 תעניות – ממעטין במשא ומתן

דברי הרמב"ם: "ממעטין במשא ומתן, בבנין של שמחה (כגון ציור וקיעור), ובנטיעה של שמחה (כגון מיני הדס ומיני אהלים), וממעטין בארוסין ונישואין אלא אם כן לא קיים מצות פריה ורביה."

פשט: ממעטים בעסקים, לא בונים בנין של שמחה, לא נוסעים בשמים/פרחים, עושים פחות חתונות – אלא אם כן עדיין לא קיים פריה ורביה.

חידושים:

- "בנין של שמחה" – הרמב"ם מסביר מיד: כגון ציור (לצבוע/לצייר בית יפה), קיעור (לחרוט חריצים יפים בעץ או באבן). בהלכות אחרות כתוב שבנין של שמחה פירושו למשל לבנות חופה לחתן.

פשט: מלאכה אסורה ביום (אבל בלילה מותרת); רחיצת כל הגוף בחמין אסורה (אבל פנים, ידיים, רגליים מותר); לכן סוגרים את המרחצאות; סיכה אסורה (אבל להעביר זוהמה מותר); תשמיש המטה אסור; נעילת הסנדל בעיר אסורה (אבל בדרך מותרת).

חידושים:

- זה דומה לעניינים של יום כיפור (רחיצה, סיכה, תשמיש, נעילת הסנדל), אבל כל אחד בא עם קולא: ברחיצה – פניו ידיו ורגליו מותר; בסיכה – להעביר זוהמה מותר (לבושם אסור, אבל סבון לשטוף לכלוך מותר); בנעילת הסנדל – בדרך מותר. זה לא מחמיר כמו יום כיפור עצמו.

- לגבי מרחצאות: מועלית שאלה האם מקוה גם אסור או רק מרחצאות – "אולי מקוה מותר".

תפילה וזעקה

דברי הרמב"ם: "מתפללין בתחנונים, וזועקין ומתחננים כשאר התעניות."

חידושים:

- "זעקה" אינה סתם תפילה, אלא צורה מיוחדת של צעקה. זה מושווה לימים נוראים כאשר הקהל צועק "עננו" או "תשובה, תפלה וצדקה" – השליח ציבור אומר והקהל עונה בצעקה.

- זעקה היא אחת מעשר לשונות של תפילה – זו מדרגה קיצונית.

- "תשובה, תפלה וצדקה" אינה בקשה אלא התעוררות – "הלו, עשה תשובה!" – דומה לשופר.

- [דיגרסיה: הערה הומוריסטית על חסידי סטאלין שצועקים תמיד – שהם שידועים איך לצעוק, שיעשו זאת עכשיו כמו שצריך להיות בתעניות המיוחדות הללו].

הלכה ג – שלב רביעי: שבע תעניות

דברי הרמב"ם: "עברו אלו ולא נענו, בית דין גוזרין שבע תעניות יחידות על הצבור, שני וחמישי ושני, וחמישי ושני וחמישי ושני."

פשט: אם הסט השני של שלוש לא עזר, בית דין גוזר שבע תעניות – שני, חמישי, שני, חמישי, שני, חמישי, שני – שבועיים של בה"ב פלוס סט שלישי נוסף.

עוברות ומניקות בשבע תעניות

דברי הרמב"ם: "ובאלו השבע אין עוברות ומניקות מתענות... אף על פי שאינן מתענות, אין מתענגין עצמן בתפנוקים, אלא אוכלות ושותות כדי קיום הולד."

פשט: עוברות ומניקות אינן מתענות בשבע תעניות, אבל אסור להן להתענג – הן אוכלות רק כמה שצריך לילד.

חידושים:

- יש שתי גרסאות ברמב"ם: (א) "ובאלו השבע בלבד עוברות ומניקות מתענות" – פירושו שבשלוש הקודמות לא מתענות, אלא בשבע כן; (ב) "ובאלו השבע אין עוברות ומניקות מתענות" – פירושו שבשבע דווקא לא מתענות. הגרסה השנייה הגיונית יותר כי השבע קשה יותר.

- הכלל שעוברות ומניקות אוכלות רק "כדי קיום הולד" מתרחב: אפילו מי שלא יכול להתענות כי אין לו כוח, לא פירושו שהוא יכול לעשות סעודות גדולות – יש ענין של צמצום גם כשאוכלים.

הלכה ד – אנשי משמר ואנשי בית אב בשבע תעניות

דברי הרמב"ם: אנשי משמר – "מתענין ומשלימין"; אנשי בית אב – "מקצת היום... ולא משלימין."

פשט: בשבע תעניות זה מחמיר יותר: אנשי משמר (שקודם התענו רק מקצת היום) מתענים עכשיו יום שלם. אנשי בית אב (שקודם לא התענו כלל)

- רואים כלל שמותר לעשות רק דברים "חיוניים" (נחוצים).

אסור תשמיש המטה בימי רעבון

דברי הרמב"ם: "וכל מי שקיים מצות פריה ורביה, אסור לו לשמש מטתו בימי רעבון."

פשוט: לא רק אסור לעשות שידוך, אלא גם אסור לשמש עם האישה. זה לא רק שבעת הימים – זה הולך מאז ועד שיעזר, מה שיכול להימשך חודשים.

חידושים:

- מי שעדיין לא קיים פריה ורביה אי אפשר לבטל ממנו מצוה דאורייתא. אבל מי שכבר קיים, יש לו רק עכשיו חיוב דרבנן של "לעבר אל תנח ידך" או מצוות עונה – זה כן אסור.

- טעם הגמרא: שלא יהיה שכל היהודים בצער והוא בשמחתו.

[דיגרסיה: מחלוקת פוסקים לגבי ליל טבילה] בשולחן ערוך יש מחלוקת: שולחן ערוך אומר שבלי ליל טבילה כן משמש המטה אפילו בימי רעבון (כי זה ענין של מצוות עונה), והמגן אברהם אומר אפילו לא בליל טבילה.

ממעטין בשאלת שלום – תלמידי חכמים כנוזפים למקום

דברי הרמב"ם: "וממעטין בשאלת שלום בין אדם לחבירו. ותלמידי חכמים לא ישאלו שלום כלל, ויהיו כנוזפים וכנוזפים למקום. ועם הארץ שנתן להם שלום, מחזירין לו בשפה רפה ובכבוד ראש."

פשוט: אנשים רגילים צריכים לברך פחות, לא לעשות שיחות ארוכות ונעימות. תלמידי חכמים לא מברכים כלל, ומתנהגים כנוזפים וכנוזפים למקום. אם עם הארץ מברך אותם, עונים לו בשפה רפה ובכבוד ראש.

חידושים:

1. **מדוע תלמידי חכמים מחמירים יותר? שני הסברים:**

- לתלמידי חכמים יש אחריות על הציבור יותר מכל אחד – הן הם מתחילים (הם מובילים) והן הם מחמירים יותר. זה תפקידם להביא שפע עם זכותם ותורתם.

- המציאות היא שזה מצב של "נוזפים למקום" – הקב"ה לא שולח גשם, פשוט הם כועסים עליו. אדם פשוט לא מבין זאת, וחוזר מזה הוא יהיה עצוב. תלמיד החכם יודע איך להיות נוזף למקום בלי להיות עצוב – זה הסוד. אם נעשים עצובים אין דרך (זה לא עוזר).

2. **כי תלמידי חכמים יודעים למה** – הם מבינים את המצב, הם לא יהיו רגישים, לכן הם יכולים להתנהג בחומרה יותר.

3. **עם הארץ** – הרמב"ם בפירוש המשניות מסביר ש"עם הארץ" פירושו מי שיש לו דרך ארץ אבל לא תורה – הוא אדם טוב, לא אדם רע. הוא יהיה רגיש כי הוא לא יודע שתלמידי חכמים עכשיו כנוזפים. לכן עונים לו – אבל בשפה רפה ובכבוד ראש, לא "לתת לו היי-פייב".

4. **חידוש מכאן:** מכאן רואים שתלמיד חכם בדרך כלל אסור לענות בשפה רפה ובכבוד ראש – רק כאשר זו תענית יש היתר על כך. זה מתאים למה שלמדנו בהלכות דעות, שתלמיד חכם צריך להיות מעורב עם הציבור.

תעניות היחידים (תלמידי חכמים) אחרי 13 תעניות

דברי הרמב"ם: "תלמידי חכמים חוזרים לבדם ומתעניין חמישי ושני וחמישי עד שיצא ניסן של תקופה. אבל לא הציבור, שאין גוזרין על הציבור יותר משלש עשרה תעניות."

פשוט: הציבור לא מתענה יותר אחרי 13 תעניות. אבל תלמידי חכמים ממשיכים להתענות כל שני וחמישי עד ניסן של תקופה.

חידושים:

- "חמישי" תחילה – כי האחרונה משבע התעניות הייתה שני (יום שני), תלמי

ד החכם ממשיך להתענות מחמישי (יום חמישי).

- לכאורה, אם הציבור יכול לעמוד בזה, היו יכולים להוסיף עוד.

חומרת תעניות היחידים

דברי הרמב"ם: "כשמתעניין היחידים, מותרים לאכול בלילה, ומותרים בעשיית מלאכה, וברחיצה וסיכה ותשמיש ונעילת הסנדל, כשאר כל התעניות שאין אסור בהן אלא אכילה ושתיה."

פשוט: תעניות היחידים (תלמידי חכמים) קלות כמו תעניות רגילות – רק אכילה ושתיה אסורות, אבל מלאכה, רחיצה, סיכה, תשמיש, נעילת הסנדל מותרים.

חידוש: מכאן רואים שבכל התעניות הרגילות האחרות אין אסור רחיצה – רק תעניות מסוימות ספציפיות (כמו שלוש השניות והלאה) יש בהן אסור זה.

מפסיקין על ראשי חדשים ועל פורים – בראש חודש ובפורים מפסיקים את התענית. אפילו אם פורים חל ביום חמישי, לא מתענים.

ניסן של תקופה – עד מתי מתענים היחידים?

דברי הרמב"ם: "יצא ניסן של תקופה – והוא כשתגיע השמש לתחילת מזל שור."

פשוט: "ניסן של תקופה" אינו פירושו חודש ניסן לפי הלבנה/לוח, אלא לפי תקופת השמש – כאשר השמש מגיעה למזל שור.

חידושים:

- תקופת ניסן היא כאשר השמש נכנסת למזל טלה. אחרי חודש שלם מזה – שלושים מעלות (לא שלושים יום, אלא שלושים מעלות אסטרונומיות) – מגיעים למזל שור. זה "ניסן של תקופה".

- הגשם הולך לפי התקופה, לא לפי הלוח. תקופת ניסן יכולה לצאת שבועיים לפני או אחרי ניסן, תלוי בעיבור השנים. ממילא מתחשבים בטרטוריה של התקופה.

- כפי שלמדנו בפרק הקודם: כאשר כבר עבר הזמן שיכול לרדת גשם, או שהתבואה כבר לא תצמח, "שאין הגשמים בזמן הזה אלא סימן קללה" – אם יורד גשם עכשיו אחרי זה זה סימן קללה.

מקומות שעונת הגשמים שלהם שונה

דברי הרמב"ם: "כל אלו ההלכות – במדבר המורים בארץ ישראל וכל הדומה לה. אבל מקומות שעונת הגשמים שלהם קודם שבעה במרחשון או אחר זמן זה – כשהגיע זמנם ולא ירדו גשמים, היחידים מתעניין שני וחמישי ושני, ואח"כ בית דין גוזרין שלש עשרה תעניות. ומפסיקין בראשי חדשים ובחנוכה ובפורים."

פשוט: כל ההלכות שלמדנו הן לפי ארץ ישראל. אבל מקומות שבהם עונת הגשמים שונה, צריכים לעשות את הדברים לפי אותן עונות, באותו סדר.

חידושים:

- כאן הרמב"ם מזכיר גם חנוכה (מפסיקין בראשי חדשים ובחנוכה ובפורים), מה שלא הזכיר קודם בארץ ישראל. הטעם: בארץ ישראל חנוכה כבר הייתה בזמנים של שלוש השניות או שבע התעניות (לא ביחידים), אבל במקומות אחרים שבהם זה מתחיל אחרת, חנוכה יכולה לצאת בזמן שצריך להזכיר אותה.

- "בית דין" כאן אינו דווקא בית דין הגדול – זה בית הדין המקומי, כי מדברים על מקומות שונים עם עונות שונות.

1. **הטעם מדוע רק ארץ ישראל:** זה קשור לפרשת "והיה אם שמוע", שבה עיקר הבטחת התורה היא **"ונתתי מטר ארצכם בעתו"**. "ארצכם" פירושו ספציפית ארץ ישראל. לכן, כאשר מדובר בגשמים בארץ ישראל, זו נגיעה ישירה בהבטחת התורה, ולכן זה דורש תעניות ברמה של יום כיפור ממש. בצרה רגילה בוודאי צריך לעשות תשובה, אבל זה לא מגיע לרמה של תענית ציבור כזו.

2. **הצמצום של החומרות:** החומרא של "כעין צום יום הכפורים" חלה רק ב"ג תעניות" — כלומר שלוש הראשונות (סט שני), שבע אחריהן — לא בשלוש הראשונות של יחידים ולא באחרונות שיחידים ימשיכו.

תעניות בחוצה לארץ — ללא החומרות של "כעין צום יום הכפורים"
דברי הרמב"ם: "כל תענית שגזרין על הצבור בחוצה לארץ אוכלין בו בלילה... ודינו כשאר תענית, שאין גוזרין על הצבור תענית כעין צום יום הכפורים."

פשוט: בחוצה לארץ אין לתעניות החומרות המחמירות של "כעין צום יום הכפורים" — לא צריך להפסיק מבעוד יום, ומותר לאכול בלילה. זו חומרא מיוחדת רק לארץ ישראל ורק בנוגע לגשמים.

חידושים:

תמלול מלא

הלכות תעניות פרק ג' — סדר תעניות גשמים

הקדמה: תעניות גשמים וקשרן לראש השנה

טוב, יהודים יקרים. אנחנו כאן, לומדים את התורה הקדושה, לומדים את הרמב"ם, הלכות תעניות, פרק ג'.

אז עד עכשיו למדנו רשימה של צרות שונות שמתענים עליהן. האחרונה ברשימה הייתה "על המטר". ובפרק הקודם למדנו "מטר בטור", כשיש סתם צרה, יורד יותר מדי גשם או מעט מדי, ואז עושים תענית כמו הסדר שלמדנו באופן כללי, שני וחמישי ושני, עד שהצרה חולפת.

אבל עכשיו נלמד סוג חדש של סדר, שהוא סדר מיוחד לגשמים. במיוחד, לא סתם שלא יורד גשם כשצריך שיירד, אלא שלא התחיל בכלל לרדת גשם השנה. הרי יש זמן אחרי סוכות שצריך להתחיל לרדת גשם השנה, ונעשית שנת בצורת שהשנה לא יורד גשם. זה סוג של שנה מוזרה, זו לא שנה רגילה. אז יש סדר מיוחד של סדר תעניות אלו, יש בעצם רשימה של שלוש עשרה תעניות שבית דין גוזר על הציבור למצב כזה.

תעניות גשמים הם המשך של ראש השנה

אני חייב לומר הקדמה, אולי זה יותר כמו נושא של דרוש, שכאן רואים את הקשר העיקרי של תענית עם זמנים. כלומר, למשל, אנחנו לומדים ראש השנה, סוכות, כתוב "בחג נידונין על המים", בראש השנה יש באופן כללי דין על כל השנה על האנשים. ומה הפירוש? למה יש כל שנה את הדינים? מה הנושא של דבר שנתי כזה?

הפשט הוא שהעיקר בנוי על מה שכתוב ב"והיה אם שמוע". זה ממש הפסוק בפרשת עקב, שמאותו פסוק לומדים גם את הדין של ראש השנה. כתוב **"ארץ אשר עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה"**, והפסוק הבא הוא **"והיה אם שמוע תשמעו"**. הפירוש, הקב"ה מסתכל מתחילת השנה, כלומר שהשנה תירד גשם, שהשנה תהיה **"ונתתי מטר ארצכם בעתו"**, כן, גם "בעתו", יש את הזמן שיורד גשם, ושיבוא **"ונתתי עשב בשדך"** וכו', שהכל יבוא מהגשם. זה דבר שנתי.

ועל הדבר השנתי הזה יש שאנחנו מתפללים בראש השנה, אולי בסוכות, עושים ניסוך המים וכו', מעוררים שיתחיל לרדת גשם. כן, זה אותו דבר. כתוב בגמרא שכל המינים מרצים על המים, הכל בנוי על זה.

אחרי שזה לא עזר, צריך לעשות עוד יותר תשובה, ואז עושים תשובה בחודש חשוון, כסלו, וזה תענית גשמים. אז מסכת תענית, העולם חושב שזה אולי דבר צדדי, אבל באמת זה המשך של ראש השנה. מזה, רבי אורי הולצמן אמר שיעור כאן שראש השנה ותענית קשורים. מזה רואים, כאן בתענית תוקעים שופר כמו בראש השנה. אז יש קשר גדול בין שני הדברים, כי זה ממש אותו דבר. תענית הוא כשראש השנה לא בסדר, כשהשנה לא בסדר, צריך להתענות ולעשות שכן יירד גשם.

הבדל בין מכת בצורת לשנת בצורת

טוב, זה... מאוד טוב. קודם למדנו, אם לא יורד גשם תקופה, זה נקרא מכת בצורת. אז יש מכת בצורת, כזה מקומי קטן, כמו מכה, לא כל הגוף חולה. ואחר כך יש בצורת עצמה, שעדיין לא התחיל בכלל לרדת גשם. כן, יכול

להיות. מאוד טוב. אבל זה משהו שהשנה, משהו לא בסדר עם השנה, משהו לא בסדר עם האנשים. שנת בצורת.

אומר הרמב"ם הקדוש, הרי... בואו נלמד הלאה, צריך להודות ליהודים שמזילים עלינו גשמי נדבה בטללי ברכה, אלה שתומכים בשיעור שלנו, ובמיוחד ידידנו החשוב רבי יואל הלוי, שהקב"ה ישלם לו מאה פעמים.

הלכה א: תלמידי חכמים מתחילים להתענות

טוב, אומר פרק ג', אומר הרמב"ם כך: **הרי שלא ירדו להם גשמים כל עיקר.** השנה החדשה בכלל לא בא גשם. **מתחלת ימי הגשמים,** מתחילת העונה שצריך לרדת גשם, מאחרי סוכות, חודש חשוון.

אה, זה המשך של הקודם. קודם למדנו את זה, שאם זה ארבעים יום או מה זה כבר מתחיל. אבל אם לא יורד גשם מההתחלה כשצריך לרדת, זה כבר משבעה עשר בחשוון. אז כשאנחנו מתחילים לבקש גשמים, לא? זה החשבון שלו. כלומר בארץ ישראל החשבון שלו, אבל באמת מאחרי סוכות, ומתחילים מהחשבון שלו. אבל זה כבר עשרה ימים מאוחר יותר, לא היה צריך לרדת גשם. לא היה צריך לרדת גשם.

אז אם הגיע שבעה עשר בחשוון, לא ירדו גשמים, הרי כבר היינו צריכים להתפלל. אבל קודם מתחילים לבקש, יש יותר אסטרטגיה כאן.

למה תלמידי חכמים ראשונים?

לתלמידי חכמים יש הרי... שני דברים. קודם כל, לתלמידי חכמים יש כוח גדול להתפלל, כי כן, כמו שלמדנו בהלכות תפילה, שבמקום גירסא, במקום שלומדים שם תפילה, היהודים שלומדים יש להם יותר טוב...

ושנית, אני חושב גם תלמידי חכמים לא הולכים לעשות פאניקה בעיר. תלמידי חכמים הם אלה שקרובים למנהיגי הציבור, כן? נשיא הסנהדרין, או מי שהוא הזקן, רואים אחר כך הזקן הוא זה שמוכיל את התעניות. הוא עדיין לא הולך לעשות פאניקה בכל העיר. הוא מתחיל עם תלמידי החכמים.

הפשט הפשוט הוא שזו עדיין לא צרה כל כך גדולה, זה עדיין יותר חכמים. זה הפשט. זה עדיין יותר עדינים, חקלאים.

לא, החכמים הם היחידים. כתוב בגמרא שיחידים מתעניין בזה. הרמב"ם לא אומר. הגמרא מפרשת, יחידים פירושם החכמים. זה אומר אלה שלא גוזרים. אלא מי שמרגיש בעצמו, הוא רואה שלא מתאים, אז לא גוזרים. החכמים מסתכלים על זה יותר, הם יודעים את ההלכות.

אה, הם יודעים מה קורה. אז אתה רואה כאן כמו שאמרת קודם שזו רק מחלוקת הפוסקים אם צריך לדעת את החדשות. אתה רואה שתלמידי החכמים צריכים לעקוב. כבר היה גשם, צריך לרדת גשם, הם יודעים. הם יודעים, יש להם בראש את הציבור, הם קרובים לנשיאים, ל... הם יותר... אי אפשר לחייב את הציבור, אבל נראה בסוף גם דבר כזה. אבל תלמידי החכמים כן מחויבים.

אז הם מתחילים להתענות שני וחמישי ושני. כמו הסדר.

כל התלמידים ראויין לכך — חידושו של הרמב"ם

והרמב"ם אומר, לא צריך להיות מזה תלמיד חכם גדול, וכמו לחשוב מי אני להיות ראוי. לא, **כל התלמידים.** אפילו אם הוא עדיין לא חכם, אפילו הוא

את הרצפה, משהו הוא עושה, מה שלא חשוב. למה צריך להיות מוכרח להחליף? אוקיי.

וכל העם, שאר העם, נכנסין לבתי כנסיות, נכנסים לבית המדרש, המקום שמתפללים, מתפללים, זועקים, ומתחננים. כדרך שעושין בכל התעניות, התעניות הקודמות מהפרק הקודם.

זה לכאורה הנושא של... הוא מתכוון בבית הכנסת לאפוקי ברחובה של עיר, שהולכים לראות בתעניות המאוחרות יותר. כן?

הלכה ג: עברו אלו ולא נענו – שלוש התעניות השניות

עברו אלו ולא נענו, הולכים, מתחילים, שמים עוד קצת לחץ כביכול. **בית דין גוזרין שלש תעניות אחרות על הצבור.** מתחילים שוב, אבל הפעם לא שני וחמישי ושני. כלומר לכאורה בחמישי הבא כבר מתענים. תענית צריכה לעשות שיעצור את המצב.

וזה עם כמה החמרות. ביום שני הראשון התענו, אחר כך חמישי, אחר כך שני, ועדיין אין גשם, אז בחמישי מתענים שוב, ושוב עד חמישי הבא.

חומרות של שלוש התעניות השניות

ובשלש אלו זה עוד יותר קשה מקודם, שמה? שלא אוכלים שמהלילה אסור כבר לאכול, אלא גם לא שמפסיקים **מפסיק מלאכול מבעוד יום.** לא שמהיום לפני זה אפשר עדיין לאכול, אבל בלילה כבר לא אוכלים. זו לשון מוזרה, **אוכלים ושותים מבעוד יום.** אלא מבעוד יום, גם לא שמותר מבעוד יום.

ומה עוד? עוד משהו שקשה? **עוברות ומיניקות,** שבתעניות אחרות הן פטורות, אבל כאן...

הלכה ב (המשך) – סט שני של שלוש תעניות: דיני סעודה המפסקת

מדברים כנראה באופן שאין שום סכנה לילד, מה שאין כן ביום כיפור. נכון, שיום כיפור גם אותה הלכה שאפילו עוברות ומיניקות חייבות. מה שאין כן כל שאר התעניות שהם דרבנן, שאפילו כאן, אז הן פטורות.

ואנשי משמר גם, כבר, מתענין מקצת היום, מתענים חלק מהיום, אבל לא משלימין, הם לא צריכים לסיים את כל היום תענית, כי יש להם את בית המקדש, אז קל יותר עליהם.

ואנשי בית אב, אנשי המשמר הם אלה שזה שבוע שלם, והשבוע עצמו מחולק לבית אב, בתי אבות, זה כל אחד יש לו, נראה שבעה בתי אבות. אז, אנשי בית אב, והם זה הרמב"ם מסביר, שהם עוסקים בעבודה באותו היום, הם לא יתענו כל עיקר כדי שיוכלו לעשות את העבודה בבית המקדש.

דיני אכילה מבעוד יום

והתענית השנייה, הסט השני של שלוש תעניות, אומר הרמב"ם, **וכל תענית שאוכלים בו מבעוד יום,** תענית שמותר רק לאכול מבעוד יום, זה בעצם דומה למה שלמדנו, כמו שלמדנו קודם לגבי בלילה, למדנו בפרקים קודמים, שפעם אחת שכבר הפסיקו לאכול, לא אוכלים יותר. זה כבר מתחיל כמו היום הבא, לגבי אכילה, זה אומר כמו היום הבא שהולך להיות שישי, לא אוכלים כבר.

וכשמפסיקים בעוד יום, זה גם, זה נקרא סעודה המפסקת, כן, הסעודה שהיא מיום טוב אז מפסיקים, לא אוכלים יותר.

פעם אחת הוא סיים לאכול בוודאי, **"אם אכל ופסק וגמר שלא לאכול, אינו חוזר ואוכל אפילו יש שהות ביום"**. אפילו אם יש עוד זמן באותו יום, פעם אחת הוא החליט לא לאכול יותר, אסור לו לאכול יותר.

אם הוא רוצה כן לאכול, הוא צריך להיות לו בדעה. אה, לא, הוא לא צריך להיות לו בדעה חיובית, הוא צריך להיפך, אם הוא החליט שלא, כן. אני אומר זו קולא, אם לא היה לו כלום בדעה, מותר לו עדיין לאכול.

חומרות של הסט השני: מלאכה, רחיצה, סיכה, תשיש, נעילת הסנדל

טוב, אומר הרמב"ם הלאה, בסט השני של שלוש תעניות יש עוד, הוא הולך למנות עוד חומרות שיש בכל אותם ימים.

עדיין לא בעצמו חכם. תלמיד של חכם, זה סתם תלמיד, אפילו לא התלמיד של החכם הראשי, הוא תלמיד של תלמידי החכמים. זה אומר כל התלמידים. אפילו, לא צריך להיות שום דין תלמיד חכם או דווקא תלמידי החכמים החשובים. **כל התלמידים ראויין לכך.**

נכון, בגמרא כתוב דווקא אחד מי שראוי למנות פרנס על הציבור, מי שהוא באמת חכם. אבל הרמב"ם אומר שתלמידים, גם תלמידים עניים, מותר. הפשט, אם סתם אדם אין לו מה לעשות, אולי זה נושא של יראה?

טוב, זה משבעה עשר בחשוון.

הלכה ב: ראש חודש כסלו – בית דין גוזר על הציבור

מה קורה אם נעבור, נעבור חודש שלם, **הגיע ראש חודש כסלו ולא ירדו גשמים.** כן, אז הולכים כבר לכל הציבור. **בית דין גוזרין שלש תעניות על הציבור,** גוזרים... טריו של שלושה... הכל הולך עם הסט של שני וחמישי ושני. מאוד טוב.

וזה, התעניות הולכות לראות גם זמן וגם רמות של חומרא של התענית. אז הרמב"ם עכשיו מסביר, כמה קשה התענית? אומר הוא, התעניות נעשות יותר ויותר קשות. כלומר, זה לא נעשה קשה. זה נעשה יותר ויותר קשה. כן, בדרכים שונות.

שלוש התעניות הראשונות – הקלות

למדנו את השלב הראשון, התענית הפשוטה. **ומותרין בהן לאכול ולשתות בלילה,** מותר בלילה לפני שני, כמו שלמדנו, תענית רגילה היא כך בעצם.

אנשי משמר מתענין עמהם

ו? מי מתענה? לא כולם, אלא... אה, מה קורה? הכהנים שנמצאים בירושלים, הם עושים את העבודה. סליחה, היהודים... היה מלבד הכהנים שעשו את העבודה, והלויים שעשו שירה, היו היהודים שהיו שם ללוות את העבודה, ומה הם עשו לספק.

מה עשו אנשי המשמר? לא, הוא אומר שאנשי משמר פירושם כן הכהנים. סליחה, אני טועה. חשבתי אנשי מעמד. אנשי מעמד. אנשי משמר? אה, הכהנים היו מחולקים למשמרות. בכל שבוע הייתה קבוצה אחת של כהנים. אז הכהנים עושים את העבודה בבית המקדש. מי שנמצא במשמר, אפילו הוא לא עושה את העבודה, מיד נראה, כי מלבד זה הייתה חלוקה של בית אב שהתחלפו לפי כל יום.

אז זה היה מחולק כך, בין כל הכהנים היה מחולק לעשרים וארבע משמרות. כל משמר לקח סתם שבועיים בשנה או מה. ובשבוע, בכל משמר, היו בתי אבות אחרים, המשפחה, אותה משפחה.

אז אין אנשי משמר מתענין עמהם, בשעה שעושים עבודה. אלה שעוסקים בעבודה בבית המקדש, הם לא מתענים, צריכים להיות להם כוח לעבודה, וגם כנראה כי הם אוכלים. הכהנים אוכלים חלק מהקרבנות. זה הציבור כל השנה. אוקיי, הוא אוכל רק כשיש קרבנות יחיד, ואנשים מביאים שלמים, ואנשים מביאים מנחות. כן. **ואין אנשי משמר מתענין עמהם,** בשעה שעושים עבודה.

וכל העם נכנסין לבתי כנסיות

וכל העם, אבל השאר כן. כאן רואים מההלכה של אנשי משמר כל הזמן, רואים מעניין שזה העיקר כמו בית המקדש. זה כמו שהולכים לראות מה הם כבר למדו בעצם, הם הולכים ללמוד בפרק הבא יותר פרטים לגבי ה... שהתענית היה קשור לבית המקדש. הם כבר ראו דין אחד שבית המקדש נועל עם שופר וחצי האוצרות, אז הולכים לראות בפרק הבא גם, ומהפרק זה הרי עם ארץ ישראל, יש לבית המקדש את מקום התענית העיקרי, כי שם הרי המקום שהקב"ה מקבל לשפוך עלילה רגל, כמו ששם הולכים ומתפללים על התענית, על הגשמים.

יכול להיות, ככבוד של בית המקדש כל אנשי המשמר, אפילו הוא לא עובד היום, הוא עובד בסך הכל הוא יצטרך לעבוד מחר או מחרתיים, אבל כל המשמר עדיין הוא עדיין פטור. אחר כך הולכים לראות שרק אלה שעובדים היום, זו עדיין עבודה, רק אלה שצריכים לעבוד היום. כן, משהו הוא שוטף

אה, יש כאן שתי גרסאות. יש גרסה ברמב"ם, **"ובאלו השבע בלבד עוברות ומניקות מתענות"**. יש גרסה שהשלוש הקודמות זה להפך, עדיין לא העוברות ומניקות, אלא בשבע. ההוא סבר סתם שהשבע זה כשזה נעשה יותר קשה. אוקיי. זה אמת, פשוטו כמשמעו היה צריך להיות כך, אבל שם זו הגרסה, זה בנוי על הגמראות והברייתות שהגמרא עונה.

"אבל שאר תעניות, אלו כשאר תעניות שאין עוברות ומניקות מתענות". אומר הרמב"ם, **"אף על פי שאינן מתענות, אין להן רחמנות על עצמן"**. צריך להיות כוח לילדים, אז זה לא פשוט שהן לגמרי מופקרות מלהיות חלק מצרות הציבור. **"אין מתענגין עצמן בתפנוקים"**, הן לא רשאיות להתענג באוכל טוב, בדברים טובים, **"אלא אוכלות ושותות כדי קיום הולד"**, הן רשאיות לאכול מספיק כמה שצריך כדי לקיים את הולד.

מעניין, הוא לא התחיל שום גדרים ברורים, אבל אומרים שאפילו מי שלא יכול להתענות כי אין לו כוח, אבל לא מתכוונים שעכשיו הוא יכול לעשות סעודות גדולות. לא, יש כאן עדיין איזה ענין.

הלכה ד — אנשי משמר ואנשי בית אב בשבע תעניות

מה קורה עם אנשי המשמר? בואו לא נשכח מהם. בשבע תעניות אלו זה עוד יותר קשה. הקושי כאן הוא שאנשי המשמר, קודם אמרנו שהם יתענו רק חצי יום, אבל אז **"מתעניין ומשלימין"**, הם מתענים יום שלם.

באנשי בית אב, מאחר שהם עובדים בבית המקדש, הם לא צריכים להתענות יום שלם, אבל בכל זאת **"מקצת היום"** הם מתענים גם כן, **"ולא משלימין"**, הם לא צריכים להשלים.

אומר הרמב"ם, **"וכל דבר שאסור בשלוש אמצעיות"**, מה שמנינו קודם, רחיצה, סיכה, תשיש ונעילת הסנדל, **"אסור באלו השבע האחרונות"**, אסור גם בדברים האלה.

הלכה ה — חומרות של השבע תעניות: יציאה לרחוב

אומר הרמב"ם, מה עוד יותר עם השבע? **"ויתר על אלו"**, יש להם עוד חומרה, יותר מכל האחרות. העיקר, העיקר, העיקר הוא, כבר למדנו חומרה אחת, שאנשי בית אב מתענים גם כן קצת. **"ויתר על אלו"**, יש להם עוד חומרה, עוד חומרה.

מוציאין ומתפללין ברחוב העיר

העיקר הוא, **"עד שבהן בלבד"**, מוציאים את הצער לרחוב. לא מספיק שעושים את זה בבית המדרש, אלא זה לא עזר. הגמרא אומרת, **"זעקנו בצנעא ולא נענינו"**, לא נעזרנו. בואו נלך בפרהסיא, להתבייש, להכנע.

"מוציאין ומתפללין ברחוב העיר". בבית המקדש יש סדר שמתפללים, זה לא כל כך... מתאספים יחד ברחוב זה כבר יותר כמו מחאה, כמו שזה צעקת גוואלד, צריך לצאת לרחובות.

"מתפללין ברחוב העיר, ומורידין את הזקן", מורידים, מביאים את הזקן מביתו, **"ומורידין אותו לרחובה של עיר"**. מביאים אותו לרחובה של עיר, כן, מביאים את הזקן, **"להוכיח לעם"**, לומר מוסר לעם, **"כדי שישוּבו מדרכם"**. בדרך כלל הוא, הוא יושב בבית המדרש בקדושה ובטהרה, אבל כאן מביאים אותו החוצה לרחוב המלוכלך.

נראה מה עושים אחר כך, בפעם הבאה, אחר כך הוא יגיד איזו דרשה הוא אומר. לא, גם איך זה הולך, שמים אפר, מה שלא יהיה, מה שעושים. הזקן בא **"להוכיח לעם"**, להוכיח את העולם, **"כדי שישוּבו מדרכם"**, שיעשו תשובה.

מוסיפין שש ברכות

ומה עוד עושים? ומוסיפין, זה מעניין, מחזיקים כבר עכשיו עוד פעמיים שלוש, מחזיקים כבר בשבע, ואולי עכשיו צריך לדבר על תשובה. עדיין לא צריך תשובה. חשבנו שתפסנו את הרמז, לא תפסנו מה עושים. כן.

"ומוסיפין שש ברכות", אה, וכאן כבר יש גם סדר תפילות אחר. מוסיפים שש ברכות בתפילת שחרית ובתפילת מנחה, ובתפילה הגבוהה ביותר דיבר הרמב"ם גם על זה. הוא אמר מה הן שש הברכות. אנחנו הולכים ללמוד את זה, אני חושב, בפרק הבא. בפרק... מה הן התפילות של "מי שענה"? "מי

"שלוש תעניות אלו, כל העם אסורים", לא רק באכילה, אלא גם **"בעשיית מלאכה ביום"**. ביום אסור לעבוד, הרי כל היום עסוקים בזעקה ובתחנונים. **"ובלילה מותרים"**. בלילה מותר כן לעבוד.

"ואסורים ברחיצת כל הגוף בחמין, אבל פניו ידיו ורגליו מותר". אסור לרחוץ את כל הגוף בחמין, אבל פניו ידיו ורגליו מותר כן לרחוץ.

"ולפיכך", כדי שבאמת ישמרו את התקנה של לא לרחוץ לגמרי, **"נועלים המרחצאות"**. המרחצאות, המרחצאות היהודיים סוגרים. כן, סוגרים את המקוה, מה שלא יהיה, המרחץ. אולי המקוה לא, אולי מקוה מותר.

"ואסורים בסיכה", אסור למשוח, כאילו עסוקים בכל ענייני יום כיפור. לא, כל אחד בא עם קולא. הוא אומר, אסור לרחוץ, אבל פניו ידיו ורגליו מותר כן. אסור למשוח, **"אבל להעביר את הזוהמא מותר"**. זה אומר, אסור לשים, אני יודע, בודי לושן, אבל מותר כן לשים סבון כדי לרחוץ לכולך.

"ואסורים בתשיש המטה, ונעילת הסנדל בעיר". בעיר, שלא צריך כל כך חשוב, אסור ללכת בעיר. **"אבל בדרך"**, בדרך לעיר, שקשה, אפשר, שם יש, אני יודע, גומות, קוצים, שם מותר כן, **"מותר לנעול"**. מותר כן.

תפילה וזעקה

והלאה, **"מתפללין בתחנונים, וזועקין ומתחננים כשאר התעניות"**. זה הסט השני.

דיון: מה המשמעות של "זעקה"?

מה זה אם לא עזר כלום עדיין? יש משמעות למילה "וזועקים". קודם היה כתוב **"מתפללין, וזועקין, מתחננים"**. זה אומר כל שלושתם מתפללים, אבל זו יותר זעקה, כמו שיודעים מימים נוראים, יש את החלקים שכולם צועקים. שזעקה היא אחת מעשר הלשונות, יש משהו אקסטרה של זעקה.

"שוטה, הוא צועק!" כמו כשהשליח ציבור אומר והעולם עונה, תמיד כך, השליח ציבור אומר **"עננו"** כך וכך **"עננו"**, וכל העולם צועק **"עננו"**, או צועק **"תשובה, תפלה, וצדקה"**. זעקה זה כשהעולם צועק.

"זאת זעקתם". ההוא צועקים על העולם, דרך אגב.

"הוא צועק על עצמו". לא דרמטי, כן.

"לא, אמור תשובה, תפילה, צדקה, מה אתה אומר? זו לא בקשה".

"הלא, עשה תשובה!" זו התערבות, כמו שופר, כן.

אבל הלאה... כן, אני לא יודע. אלה לשונות מעניינים. אני אומר, הסטוליגרים שהם צועקים תמיד, הם סוברים שהכל זעקה, צריכים עכשיו להתחיל בכלל לצעוק. שהם יודעים כן איך לצעוק, שיעשו את זה עכשיו כמו שצריך להיות.

הלכה ג — סט שלישי: שבע תעניות

אוקיי. עכשיו, עכשיו מגיעים עוד יותר, השלישי הוא כבר יותר קשה.

"עברו אלו ולא נענו, בית דין גוזרין שבע תעניות יחידות". הפעם זה כבר סט של שבע, לא שלוש. **"שבע תעניות יחידות על הצבור, שני וחמישי ושני, וחמישי, ושני וחמישי ושני"**. ממשיכים עד שהישועה תבוא. שני וחמישי, שני וחמישי, ועוד פעם שני וחמישי ושני. כלומר, כאן שבועיים פלוס סט שלישי של בה"ב. נכון? כן. זה הנושא של שבע. ארבע ושלוש, כן? אתה מבין, אני עוד אתפוס למה זה שבע.

עוברות ומניקות בשבע תעניות

והשבע הוא חזרה שמעוברות ומניקות לא מתענות. מעניין.

"ובאלו השבע..." אה, כי זה כבר התערבב פעם אחת, זה כבר היה היה. אוקיי. **"ובאלו השבע..."** הן כבר גם יותר עמוק בהריון שלהן. **"ובאלו השבע אין עוברות ומניקות מתענות"**.

דיון: מה באמת הפשט?

מה באמת הפשט? כי זה שבע, כי זה יותר קשה?

"שאלה שם צועות, ולא בשבע אחרונות". כך נראה.

"בשבע אי אפשר. שלוש..." זה הגיוני.

סטייה: מחלוקת פוסקים לגבי ליל טבילה

אני רואה שבשולחן ערוך יש מחלוקת בין הפוסקים האם הולכים למקווה בכלל, האם יש ענין **"מצות עונה"**. שולחן ערוך אומר שליל טבילה כן משמשים מיטתם אפילו בימי רעבון, והמגן אברהם אומר אפילו לא בליל טבילה. אוקיי, שיעשו מה שאפשר. כן, שינסו להיות באותו זמן. נו, אמן.

ענין ממעטין בשאלת שלום — תלמידי חכמים כנזופים למקום

"וממעטין בשאלת שלום בין אדם לחבירו", שואלים פחות, לא משוחחים שיחת חולין, לא מברכים אנשים. **"ותלמידי חכמים לא ישאלו שלום"**. **"תלמידי חכמים"**, סתם בין אדם לחבירו צריך לברך, אבל לא לעשות שיחות ארוכות ויפות. **"תלמידי חכמים"** שידעו הרי למה, הם יודעים למה, הם מבינים את המצב, הם לא יהיו רגישים, **"לא ישאלו שלום"**, הם בכלל לא מברכים, והם יתנהגו **"כנזופים וכנזופים למקום"**.

דיון: למה תלמידי חכמים יותר קשה?

דובר 2:

זה מאוד מעניין, רואים כאן שה**"תלמידי חכמים"** צריכים לקחת אחריות על הציבור יותר מכל אחד, הן הם מתחילים והן שהם יותר קשים, והם צריכים עוד ללכת **"כנזופים ונזופים למקום"**, כי זה תפקידם להביא שפע עם זכותם, עם תורתם.

דובר 1:

חשבתי שהמציאות היא שזה מצב של **"נזופים למקום"**. הקב"ה לא שולח גשם, פשוט הוא שהם כועסים עליו, נכון? הם משהו כאן כועסים. אבל מה? אדם פשוט לא מבין, הוא לא מבין. וחוזר מזה הוא יהיה בעצבות. ה**"תלמיד חכם"** יודע איך להיות **"נזוף למקום"** בלי להיות בעצבות. זה הסוד. אם יהיו בעצבות אין דרך. אז ממילא הוא מתנהג ברצינות.

דובר 2:

מה שאמרת זה גם אמת, כנראה כי הוא אחראי קצת.

דובר 1:

כן.

ענין עם הארץ שנתן להם שלום

"ועם הארץ שנתן להם שלום", **"עם הארץ"** שבידך **"תלמיד חכם"**, והוא הולך להיות... הוא גורם שהרמב"ם בפירוש המשניות אומר, **"עם הארץ"** פירושו מי שיש לו דרך ארץ אבל לא תורה. הוא אדם טוב, לא אדם רע. אז הוא הולך להיות מאוד רגיש, כי הוא לא יודע הרי את מה שה**"תלמידי חכמים"** הם עכשיו **"כנזופים"**. אז **"מתזירין לו"**, צריך לענות לו, אבל מספיק לצאת **"בשפה רפה"**. מספיק שאתה עושה את זה **"בשפה רפה ובכבוד ראש"**. לא להכות איתו היי-פייב, אלא כזה... כלומר, הוא יבין שמצד אחד זה יום עצוב, הוא חושב שכועסים עליו, הוא אומר שלא כועסים עליו, אבל הוא עונה לו קצת יותר שקט מהרגיל. זה הסוד. כן, טוב מאוד.

חידוש: תלמיד חכם בדרך כלל אסור לענות בשפה רפה

מכאן רואים שתלמיד חכם בדרך כלל אסור לענות **"בשפה רפה ובכבוד ראש"**, אלא כשזה תענית, אז יש היתר על זה. כבר למדו הלכות דעות, שזה צריך להיות דרך המצווה. לא, למדו לגבי **"תלמיד חכם"**, שמצד אחד הוא יתערב עם הציבור, אבל גם לא יותר מדי. **"לא יתרחק הרבה"**. השיעור, מזה צריך את הדעת של **"תלמיד חכם"** לדעת את השיעור.

ענין תעניות היחידים — תלמידי חכמים אחרי 13 תעניות

ואחר כך, מתענים. מתענים, אבל מאוד מעניין. כלומר, כאן אתה רואה גם שיש שיעור כמה אפשר להתענות. להתענות בעצם, עכשיו זה הרי זמן הצרה הגדול ביותר, בוודאי היה צריך להתענות. לא, לא מתענים יותר, הציבור לא מתענה יותר.

אבל **"תלמידי חכמים"**, **"תלמידי חכמים חוזרים לבדם ומתעניין חמישי ושני וחמישי עד שיצא ניסן של תקופה"**. **"חמישי"** פירושו כי סיימנו

שענה לאברהם אבינו" ודברים כאלה. אה, הוא יגיד, כן. כל אחד, **"מי שענה"**... כן. כן. במיוחד תפילת שחרית ובתפילת מנחה.

"ונמצא מתפללין ארבע ועשרים ברכות", בסך הכל בין שלוש פעמים שש, ארבע פעמים נעילה. כ"ד פירושו יותר מכל שבוע. כל יום מתפללים שמונה עשרה ברכות. אבל שמונה עשרה פעמים שלוש זה שש. אבל בכל מקרה, שמונה עשרה פלוס שש זה עשרים וארבע. כן.

נעילה ומלאכה

"ונועלין את התעניות", גם כן, סוגרים את התעניות. אבל בשני, כל היום החנות סגורה. כלומר, קודם כבר למדנו שאסור לעבוד. קודם גם למדו **"וכל העם נכנסין לבית הכנסיות מתפללים וזועקים ומתחננים"**. כלומר, גם למדנו שאסור **"אסור במלאכה"**.

יכול להיות שכאן כל מה ש**"התעניות"** פירושו אפילו הנשים לא עובדות, או כדומה, אפילו גויים, אפילו דבר כזה, שהחנות לא תהיה פתוחה. אני חושב ש**"תעניות"** זה לא אותו דבר כמו **"מלאכה"**. **"תעניות"** זה שם שנמצא האוכל שהולכים לקנות להיום. זה משהו... כי אתה רואה הרי, **"ובשני מטיין לעת ערב ופותחין"**, פותחים בערב, צריך הרי אוכל להפסיק את הצום. ה**"חנות"** מוכרת, למדנו מה מוכרת **"חנות"** בהלכות יום טוב, **"תבלינים"**, משהו כאלה דברים שה**"חנות"** מוכרת. אז זה עושים.

אבל לא עושים את זה בגלל ההסחה, מורידים קצת את השערים של החנות. כמו חול המועד גם נתנו לנו דבר כזה, לא פותחים את החנות לגמרי. שיראו שיש שינוי, **"פותחים את החנות"**, שיהיה מה לקנות לאכול. אבל **"בחמישי, פותחים כל היום מפני כבוד שבת"**, פותחים כן את הבניין הראוי לקנות מכבוד שבת.

"אם יש לחנות שני פתחים, פותח אחד ונועל אחד". זה אומר אפילו **"בחמישי"**. כן. לכאורה. אם אפשר לעשות את שני... יש פתחים גדולים יותר. **"איצטבא"** פירושו, אומר הוא, זה פירושו ספסל, והם למדו את אותה הלכה בכל חול המועד. **"איצטבא"** פירושו ספסל, משהו בניין, איזה חתיכת הפסק. כן, משהו שרואים מאוד מהרחוק שיש חנות פתוחה. אז, **"אם יש לחנות איצטבא לפני, פותח כדרכו בחמישי ואינו חושש"**, רשאי לפתוח את שתי הדלתות. נכון, כי זה בכל מקרה יותר כך בצניעות, זו חנות מוסתרת. כן.

ענין ממעטין במשא ומתן — השלב השלישי

מה קורה לגולף של החתן? שבע תעניות. לא עזר כלום. מה עושים? אבל כן לא ולא נענו. עדיין לא מוותרים. מכריזים על שלושת השבועות. חרם. חרם כזה. לא, מכריזים על... זה הצער הגדול ביותר, וזה הלכות אבלות.

"ממעטין במשא ומתן", עושים פחות עסקים. **"ובבנין של שמחה"**, לא בונים **"בנין של שמחה"**. אני חושב בהלכות אחרות כתוב **"בנין של שמחה"** פירושו למשל לבנות חופה לחתן וכדומה. אה, לא, הרמב"ם אמר מיד **"כגון ציור"**, לצייר, לצבוע בית יפה, לצייר דברים יפים על הבית, או **"וקיעור"** פירושו גם לגרד בעץ או ב... גרידות יפות. **"ובנטיעה של שמחה, כגון מיני הדס ומיני אהלים"**, לא נוטעים בשמים, פרחים, כן.

"וממעטין בארוסין ונישואין, אלא אם כן לא קיים מצות פריה ורביה". אם מישור עדיין לא קיים **"מצות פריה ורביה"**, יש עליו הרי את המצווה, רשאי כן. כן. רואים כאן שיותר רק לעשות דברים חיוניים, כן? **"ממעטין במשא ומתן"**. זו בחינה כזו. נו.

ענין אסור תשמיש המטה בימי רעבון

אומר הרמב"ם, **"וכל מי שקיים מצות פריה ורביה"**, לא רק שאסור לעשות עכשיו שידוך, אלא גם אסור לשכב עם האישה. לא רק **"אסור בתשמיש המטה"** זה רק שבעת הימים. כאן זה מאז ועד שיעזרו, חודשים לפעמים, משהו יימשך, אז **"אסור לו לשמש מטתו בימי רעבון"**. מי שעדיין לא קיים **"מצות פריה ורביה"**, אי אפשר לבטל מצווה, אבל מי שכבר קיים, יש לו רק עכשיו את החיוב דרבנן של **"לערב אל תנח ידך"**, או את מצוות **"עונה"**, כן, זה כן, **"אסור לו לשמש מטתו בימי רעבון"**. אני חושב שהגמרא אומרת שלא יהיה שכל היהודים בצער והוא בשמחתו.

אחר כך יהיה השלוש, ואחר כך שבע. "ומפסיקין בראשי חדשים ובחנוכה ובפורים". כלומר, עוצרים כמו ש... הוא לא אמר את ההלכה קודם, אבל אני חושב שהוא אמר בהלכות. חנוכה הוא לא הזכיר, הוא אמר ראש חודש ופורים. כי כבר היה... חנוכה עדיין היה בזמנים של השלוש השניות, או השבע. "ושוהין אחר כן כמו שבעה ימים", כלומר, הם ממתינים שבעה ימים אחרי שהשלוש תעניות הראשונות, "אם לא ירדו גשמים, בית דין גוזרין על הציבור שלש עשרה תעניות". כמו שראינו קודם, שכאן שלוש תעניות יש בחודש כסלו. אומר הוא, אם זה מתחיל אחרת, תקבל את כל הסדר לפי הסדר של המקום שלך.

ורואים כאן גם כן שבית דין, כאן לא מתכוון לבית דין הגדול כמו שחשבת,

תעניות בחוצה לארץ – החילוק בין ארץ ישראל לחוצה לארץ
שאתה רואה שזה במקומות אחרים רחוקים.

אז אומר הרמב"ם הלאה, "כל תענית שגוזרין על הציבור בחוצה לארץ, אוכלין בו בלילה". כל התעניות של חוצה לארץ, "אוכלין בו בלילה". החומרות שלמדנו שכאן כשמבעוד יום כבר אסור לאכול, בארץ ישראל בשבע, בשלוש ושבע, או רק בשבע? אני חושב שזה כבר בשניה, לא? אה, בשניה היה כתוב בלילה, ואחר כך היה כתוב אפילו מבעוד יום אחרי האכילה. בסדר.

כן, "אוכלין בו בלילה. ודינו כשאר תענית". למה? "שאינן גוזרין על הציבור תענית כעין צום יום הכפורים", זה שצריך להפסיק מבעוד יום זו חומרא מיוחדת רק לארץ ישראל, "ובגלל המטר". רק בארץ ישראל עושים את זה, רק בגזירת גשמים.

הטעם של החומרא בארץ ישראל

מה הענין? הוא אומר, כי יש לזה קשר לפרשת "והיה אם שמוע". עיקר הבטחת התורה היא, בארץ ישראל יבוא "מטר ארצכם בעתו". אז על זה בא זה בפרט ממש כמו יום כיפור, התעניות המדויקות.

סתם צרה... "ארצכם" מתכוון לארץ ישראל, כן, בוודאי, "ארצכם" של התורה. סתם צרה צריך לעשות תשובה, בוודאי, אבל זה לא הרמה של תענית ציבור, זאת אומרת לא תענית ציבור.

וגם עושים את זה רק ב"אותן י"ח תעניות שהן שלש ראשונות ושבע אחריהן ושבע אחריהן", לא השלוש הראשונות ולא האחרונות שהיחידים ימשיכו.

סיכום פרק ג' – סדר התקופה וזמני התענית

"עד כאן פרק ג'", שלמדנו את סדר התקופה, התקופה של חשוון בעצם עד ניסן, שאז אם לא יורד גשם עושים את כל הסדר, התעניות שקשורות לזמנים. יפה מאוד, זמני התענית, החורף.

התקופה של חורף והמסכתא של תענית

היה מעניין, למדנו גם, אין שום יום טוב בתורה בתקופה הזו, נכון? בתורה יש ימים טובים... ניסן ואחר כך חודש השביעי תשרי. בינתיים בין תשרי לניסן אין שום יום טוב מדאורייתא, רק חנוכה, פורים, ראש חודש שאנו רואים כאן.

אבל מה שכן יש, כאילו מדאורייתא לפי דעתך, אני מתכוון לא, הרמב"ם אמר שזה בנוי על דעתך "וצר הצורך אתכם", יש תעניות. תעניות היא המסכתא של החורף. מי שרוצה לדעת איזו מסכתא ראויה ללמוד חורף שלם, מסכת תענית.

עד כאן פרק ג'.

הרי "בשני", התענית השביעית האחרונה הייתה הרי "שני". אז ה"תלמיד חכם", הוא ממשיך להתענות. איפה, אז ה"תלמיד חכם" מתענה כל... "עד שיצא ניסן של תקופה", עד שמגיעה התקופה של חודש ניסן. "אבל לא הציבור". למה? "שאינן גוזרין על הציבור בשביל גשמים שלא ירדו יותר משלש עשרה תעניות". על הציבור אי אפשר לשים יותר משלוש עשרה תעניות. פשוט כי אי אפשר, הציבור לא יכול אחר כך להתאושש. אבל לכאורה אם כן יכולים להתאושש.

חומרת תעניות היחידים

אומר הרמב"ם הלאה, מה ההלכה כשה"תלמידי חכמים" ממשיכים עם תעניותיהם? כמה קשות אותן תעניות? אומר הרמב"ם כן, "כשמתעניין היחידים", כשהיחידים, ה"תלמידי חכמים", מתענים "עד שיצא ניסן", "מותרים לאכול בלילה", רשאים הם כן לאכול בלילה, "ומותרים בעשיית מלאכה", הם כן מותרים לעשות מלאכה, "וברחיצה", מה שלמדנו שאסור לעשות בשלוש השניות והלאה, "וברחיצה וסיכה ותשמיש ונעילת הסנדל, כשאר כל התעניות שאין אסור בהן אלא אכילה ושתיה". רואים מכאן שכל שאר התעניות לא אסור רחיצה. אני חושב שרק הפוסקים מדברים על תעניות מסוימות שפשוט ברחיצה.

"ומפסיקין על ראשי חדשים ועל פורים". אבל בראש חודש ובפורים, אז עוצרים את התענית. זו תקופת הפורים, מחזיקים כבר בפורים. אפילו אם זה יום שני חמישי, שמחים כן. אני חושב, הוא לא מתענה בפורים. אם חל פורים ביום חמישי, בשנה כזו, הוא עושה בכל מקרה פורים כזה, הוא לא מתענה בפורים. נו.

ענין "ניסן של תקופה" – עד מתי מתענים היחידים?

מה זה ניסן? אומר הרמב"ם, "יצא ניסן של תקופה". מה זה תקופה של ניסן? לא, הוא מסביר. יש ניסן של הלכנה שאנחנו עושים לפי הלוח או לפי קידוש החודש. זה לא קשור לתקופה. אבל התקופה "של תקופה" פירושו חודש אחרי התקופה האמיתית. "והוא כשתגיע השמש לתחילת מזל שור". אתם זוכרים, למדתם על החודש החודש, נכון? תקופת ניסן היא כשהשמש נכנסת למזל טלה. עכשיו, אחרי חודש שלם מזה, שלושים מעלות באמת, לא שלושים יום, אבל אחרי שלושים מעלות מזה, זה מגיע למזל שור. זה נקרא "ניסן של תקופה", בחינת ניסן של התקופה, לא של השנה. השנה יכולה להיות לפני כן, למדנו. תקופת ניסן יכולה לצאת שבועיים לפני ואחרי ניסן, מה שלא יהיה, תלוי לפי השנים המעוברות, דברים כאלה.

הגשם הולך הרי עם התקופה, זה הרי הדבר. ממילא מתחשבים עם טריטוריית ראש החודש. זה פשוט, אבל נכון? מתחשבים עם הדברים, כי הגשם לא הולך עם ה... כמו שלמדנו בפרק הקודם, שכשכבר עבר הזמן, שכבר לא יכול לרדת גשם, או שהתבואה בכל מקרה לא תצמח עכשיו, "שאינן הגשמים בזמן הזה אלא סימן קללה". אם יורד גשם עכשיו אחרי זה, זה נבך סימן קללה. אה, הייתי צריך את זה, לא נתת לי, עכשיו אתה נותן לי גשם. "אבל ירדו כל עיקר מתחלת השנה".

ענין מקומות שעונת הגשמים שלהם שונה

אומר הרמב"ם הלאה, "כל אלו ההלכות שלמדנו עד עתה שהסדר מתי ירדו גשמים וכדומה, במדבר המורים בארץ ישראל וכל הדומה לה", הארצות סביב ארץ ישראל. "אבל מקומות שעונת הגשמים שלהם קודם שבעה במרחשון או אחר זמן זה", מקומות שהעונות שונות, אז צריך לעשות את הדברים לפי אותן עונות. "כשהגיע זמנם ולא ירדו גשמים, היחידים מתעניין שני וחמישי ושני", ואחר כך יהיה ה"תלמידי חכמים",